

PATYČIŲ PAPLITIMAS IR RAIŠKA PAAUGLYSTĖJE

Jurgita Sereikienė, Birutė Šilėnienė

Biržų „Aušros“ vidurinė mokykla, Šiaulių universitetas

Įvadas

Mokslinėje literatūroje (Gučas, 1990; Beresnevičienė, 2003; Navaitis, 1998; Žukauskienė 2007 ir kt.) paauglystė dažnai vadinama sunkiu, pereinamuoju, problemišku, konfliktišku, audrų ir stresų laikotarpiu. Elgesio ir emocijų sutrikimų terminologija nėra nusistovėjusi ir šiandien vartojami terminai kelia nemažai prieštaravimų, nesutarimų (Hallahan ir Kauffman, 2003). Anot S. E. Williams (2008), patyčios nėra nauja problema, tai amžina problema.

Patyčių klausimai Lietuvoje nagrinėjami nuo 1994 metų. Šis reiškinys įvardijamas kaip grėsmingas socialinis reiškinys. Vyraujanti smurto ir patyčių problema ypač išryškinama ugdymo institucijose, analizuojant santykius tarp pačių besimokančiųjų, įrodant vaikų negebėjimą savarankiškai atstovauti ir apginti savo interesus (Juodeikaitė, 2010).

Patyčioms dažniausiai būdinga fizinės ar psichologinės jėgos pusiausvyros tarp priekabautojo ir jo aukos nebuvimas, fizinį ar žodinių veiksmų, sukeliančių skausmą, naudojimas, tyčinis kito asmens skaudinimas bei dažnas pasikartojimas (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Patyčios – tai vaikų agresijos forma mokyklose, kuomet, mokslininkų (Juodaitytė, Baniulienė, 2010; Girdvainis, 2010, 2011) teigimu, kas nors nuolat ir iš anksto apgalvojęs atlieka kitą asmenį skaudinančius veiksmus ar žemina žodžiais (persekioja). Mokslinėje literatūroje (Robichaud, 2007; Targamadžė, Valeckienė, 2007; Povilaitis, Jasiulionienė, 2008, a) išskiriamos tokios priekabių rūšys:

- *žodinės patyčios* – kai vaikas yra skaudinamas, užgauliojamas žodžiu ir užrašais: prasivardžiavimas, gąsdinimas, pašaipios replikos apie žmogaus kūną, religiją, tautybę, negalią, išvaizdą, skaudinančių žinučių siuntinėjimas mobiliaisiais telefonais, elektroniniu paštu ir pan.;
- *fizinės* – tai veiksmai: pargriovimas, įspyrimas ar spardymas, kumščiajimas ir pan.;
- *netiesioginės, arba socialinės patyčios*: vaiko atstūmimas nuo grupės, apkalbėjimas, ignoravimas, šmeižimas, kaltinimas tuo, ko nepadarė, nebendravimas, spaudimas ir pan.

Tiesioginiai, fiziniai ir žodiniai pažeminimai yra labiau matomi ir lengviau pastebimi, o netiesioginius pažeminimus sudaro subtilūs ir iš pažiūros nekalti veiksmai, bet jie gali lygiai taip pat įskaudinti kaip ir smūgiai bei užgauliojimai (Robichaud, 2007). Šis reiškinys gali būti plačiai paplitęs visuose visuomenės sluoksniuose (Robichaud, 2007; Povilaitis, Jasiulionienė, 2008a; Girdvainis 2011).

Kartais į priekabautojų vaidmenį gali įsitraukti tie moksleiviai, kuriems nepatinka patyčios, tačiau jie patys bijo tapti patyčių aukomis ir tikisi, kad, tyčiodamiesi iš kitų, patys išvengs priekabių. Kiti vaikai galvoja, kad, nesi-

kišdami ir stengdamiesi nematyti patyčių, išvengs jų prieš save. Aktyvus nedalyvavimas patyčių situacijose ir stengimasis likti nuošalyje taip pat yra tam tikras dalyvavimas patyčiose (Robichaud, 2007; Povilaitis, Jasiulionienė, 2008 b; Račkauskas, Šilėnienė, 2010). Stebėtojai padaro patyčių situaciją skaudesnę aukai, nes jo pažeminimą mato ir kiti vaikai. Mokiniam, patiriantiems nuolatines patyčias, galima sukelti tiek trumpalaikių (mokyklinės fobijos išgyvenimų, negebėjimo susikaupti ar dalyvauti mokymosi veikloje ir t. t.), tiek ilgalaikių (sunkumų bendraujant su priešinga lytimi, negebėjimas save vertinti teigiamai, didesnė depresijos išgyvenimo tikimybė ir t. t.) patyčių pasekmių (Targamadžė, Valeckienė, 2007; Povilaitis, Jasiulionienė, 2008 b).

Priežasčių rasti šioms problemoms yra daug, vienos jų susiję su paties vaiko asmenybe, kitos – su šeima, trečios – su aplinkos poveikiu vaiko asmenybei (Lukavičienė, Šilėnienė, 2010). Apie jas kalba pedagogai, psichologai, visuomenės veikėjai, žiniasklaida. Patyčios Lietuvoje, remiantis tyrimų rezultatais, yra labai dažnos tarp mokinių. Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenimis, Lietuvoje dažnai patyčias (2–3 kartus per mėn.) patiria apie 27 proc. vaikų. Tyrimus ši organizacija atliko 28 šalyse. Palyginus duomenis, paaiškėjo, kad Lietuvos moksleiviai pirmauja patyčių patirtimi tarp 35 šalių. Šalies mokiniai tyčiojasi vienas iš kito dažniau nei daugelyje kitų Europos šalių. Nors Lietuvoje ši problema labai aktualizuota ir valstybė jai skiria ypatingą dėmesį, tačiau ji nemažėja (LR švietimo ministerija, 2009; Šukytė, 2010). Visuomenėje vaiko elgesio ir emocijų sutrikimai siejami su socialine vaiko institucija. R. Kaffemanas (2000) teigia, kad didžioji dalis emocijų ir elgesio sutrikimų priežasčių kyla iš vaikystės. Patyčios – viena iš agresyvumo apraiškų, kurią skatina kelios emocijos – pyktis, neapykanta ir t. t. Toks elgesys, pasiekęs aukščiausiąjį išraiškos tašką, sutrikdo vaiko amžiui būdingas socialines normas, todėl tai nėra paprastas vaikų išdykavimas, „pajuokavimas“ ar maištavimas.

Tyrimo tikslas – identifikuoti ir atskleisti vyresniųjų paauglių (IX–X klasių mokinių) dalyvavimo patyčiose vidurinėje ir pagrindinėje mokykloje aspektus.

Uždaviniai: išsiaiškinti teorinius patyčių paplitimo ir raiškos aspektus; anketinės apklausos būdu išsiaiškinti patyčių paplitimą ir raišką vidurinėje ir pagrindinėje mokyklose.

Tyrimo metodai: mokslinės (pedagoginės ir psichologinės) literatūros analizė, anketinė apklausa, kiekybinė tyrimo duomenų analizė (aprašomoji statistika).

Tyrimo imtis: tyrimas atliktas dviejose Biržų miesto mokyklose („X“ vidurinėje mokykloje ir „Y“ pagrindinėje mokykloje). Tyrime dalyvavo IX ir X klasių mokiniai nuo 16 iki 18 metų, kurių bendrą skaičių sudarė 104 respondentai. Išsamesnė tyrimo imties charakteristika pateikta 1 lentelėje.

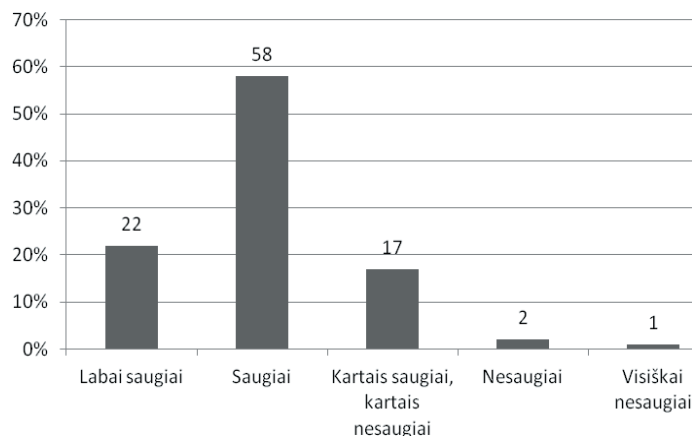
1 lentelė. *Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį ir mokyklą* (N = 104)

MOKYKLA	„X“ vidurinė mokykla	„Y“ pagrindinė mokykla	Iš viso
Mergina	25	19	44
Vaikinas	28	32	60
Iš viso	53	51	104

Tyrimo dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pagal ugdymo įstaigas tolygus (53 ir 51 respondentas), lyties aspektu daugiau dalyvavo vaikinių (60 vaikinių ir 44 merginų).

Tyrimo rezultatai

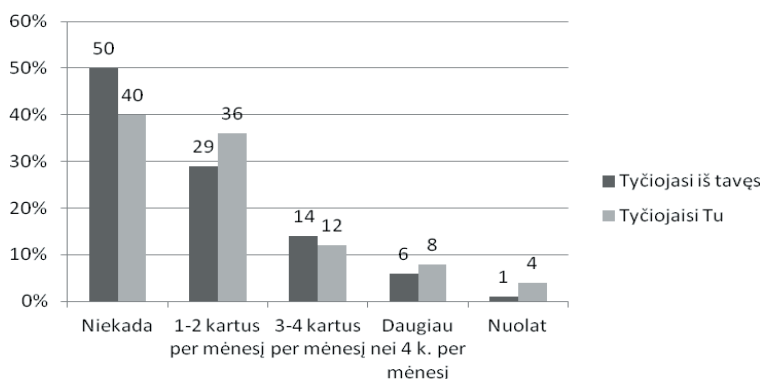
Mokykloje kiekvienas vaikas turėtų jaustis reikšmingas ir saugus. Tai – viena iš pagrindinių geros savijautos ir mokymosi motyvacijos sąlygų. Pirmu anketoje pateiktu klausimu aiškintasi, ar paaugliai mokykloje jaučiasi saugūs (1 pav.).

1 pav. Paauglių saugumo mokykloje vertinimas (N = 104)

Akivaizdu, kad didžioji dalis respondentų mokykloje jaučiasi saugiai (58 proc.) ir labai saugiai (22 proc.). Respondentų atsakymų į šį klausimą analizė rodo, kad kartais saugiai, kartais nesaugiai jaučiasi mažiau nei ketvirtadalis (17 proc.) apklaustųjų. Tik maža dalis mokinių jaučiasi nesaugiai (2 proc.) arba visiškai nesaugiai (1 proc.),

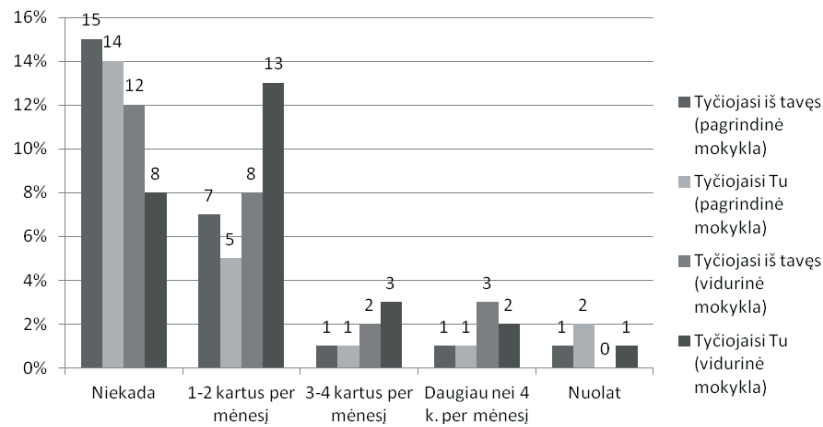
bet ir toks nedidelis respondentų skaičius verčia sunerimti: ne visi tėvai, išleidę vaikus į mokyklą, gali būti ramūs dėl jų psichinės ir fizinės sveikatos. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal patyčių dažnumą per paskutinius 2 mėnesius pavaizduotas 2 paveiksle.

2 pav. Patyčių, patiriamų mokykloje, dažnumas (N = 104)

Tyrimas atskleidė dvipusę patyčių esmę: rezultatai rodo, kad pusė (50 proc.) tyrimo dalyvavusių mokinių nėra patyrę patyčių, 1–2 kartus per mėnesį patyčias patiria 29 proc. apklaustųjų, likusieji rečiau jaučia, kad iš jų yra tyčiojami, o vienas respondentas nurodė, kad jis patyčias patiria nuolat. Antra vertus, paaugliai patys linkę tyčiotis iš kitų, nes tik 40 proc. mokinių nurodo, kad jie to

nedaro, o likusieji 56 proc. teigia, kad rečiau ar dažniau yra linkę tyčiotis iš kitų. 4 proc. teigia, kad jie prieš kitus smurtą naudoja nuolat. Lyginant mokinių pateiktus atsakymus tarp *mokyklų* (3 pav.), akivaizdu, kad mokiniai vidurinėje mokykloje yra sulaukę daugiau patyčių 1–2 kartus per mėnesį (8 proc.), taip pat jie yra linkę daugiau tyčiotis iš kitų (13 proc.).

3 pav. Patyčių, patiriamų pagrindinėje ir vidurinėje mokykloje, dažnumas (N = 104)

Pagrindinėje mokykloje trečdalis besimokančių mokinių nurodo, kad iš jų niekada nesityčiojama (15 proc.) ir jie patys nesityčioja iš kitų (14 proc.). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vidurinėje mokykloje mokiniai 1–2 kartus per mėnesį patys tyčiojasi žymiai dažniau (13 proc.) nei pagrindinėje mokykloje (5 proc.). Galima kelti prielaidą, kad tokia situacija susidaro dėl to, kad pagrindinėje mokykloje vaikai geriau vieni kitus pažįsta, nes ją lanko nuo pat pirmos klasės. Vidurinėje mokykloje naujais mokiniais klasės pasipildo V, IX ir X klasėse, kada

į mokyklą ateina naujokų iš kitų mažesnių mokyklų. Jie dažniausiai ir patiria patyčias naujame kolektyve. Taip pat galima teigti, jog pagrindinėje mokykloje tarp pedagogų ir mokinių bei visos ugdymo įstaigos vyksta bendradarbiavimas, mokytojai geriau pažįsta ne tik mokinius, bet ir jų tėvus, daugiau dėmesio skiriama smurto ir patyčių prevencijai.

Siekiant išsiaiškinti mokinių požiūrį į patyčias, jų vertinimui buvo pateikti penki teiginiai (2 lentelė).

2 lentelė. *Mokinių požiūris į patyčias* (N = 104)

Teiginiai	Pagrindinė mokykla (N = 51)	Vidurinė mokykla (N = 53)
Patyčios yra normali vaikų bendravimo dalis	6	4
Skūstis suaugusiems, kai iš Tėvų tyčiojasi kiti mokiniai, yra blogai	5	6
Pranešti suaugusiems apie vaiką, kuris tyčiojasi iš kitų, yra blogai	4	5
Pranešti suaugusiems, kai iš Tėvų tyčiojasi kiti mokiniai, yra gerai	16	16
Pranešti suaugusiems apie vaiką, kuris tyčiojasi iš kitų, yra gerai	18	19
Kita	2	3

Analizuojant atsakymus, išryškėjo, jog mokiniai tinkamai supranta problemos sprendimą: pranešti suaugusiems, kai iš tėvų tyčiojasi kiti mokiniai, ir pranešti suaugusiems apie vaiką, kuris tyčiojasi iš kitų, jų nuomone, yra gerai. Lyginant atsakymų sklaidą tarp *mokyklų*, matyti, kad akivaizdžių skirtumų nėra. Po 16 pagrindinėje ir vidurinėje mokyklose besimokančių respondentų nurodo, kad tinka pranešti, kai iš tėvų yra tyčiojama ar kuris vaikas tai daro. Taip pat mokiniai pažymėjo (atsakymuose „kita“), kad jei negebi susitvarkyti su patyčiomis, „pats kreipkis į vyresnius mokinius pagalbos“ arba „paskyk mokykloje tam asmeniui, kuriuo labiausiai pasitiki“. Taigi, mokinių požiūris į patyčias, lyginant pasiskirstymą tarp mokyklų, yra labai panašus.

Analizuojant patyčių būdus, reikia pabrėžti, kad daugiausia paaugliai patiria fizinį ir emocinį smurtą. Fizinis smurtas gali būti vienkartinis įvykis arba persekiojantys veiksmai – mušimas, stumdymas, deginimas,

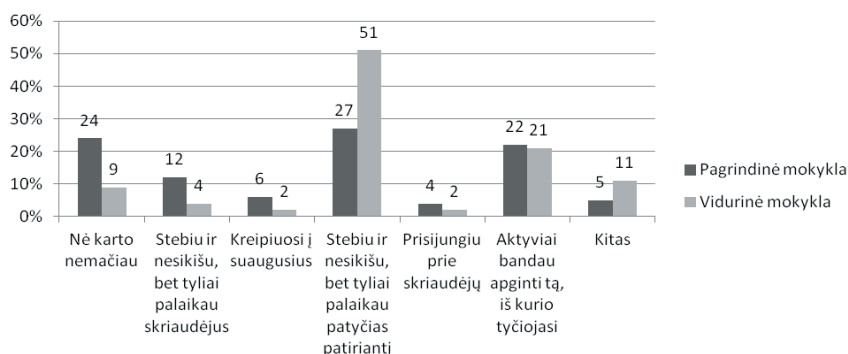
kandžiojimas, smauginimas, bet koks skausmo sukėlimas (Kurienė, Budzynska ir kt., 2010.). Emocinis smurtas gali pasireikšti kaip nuvertinimas, grasinimas, erzinimas, ignoravimas, šmeižtas, kritika, žeminimas, nepagarba, priekaištai, judėjimo laisvės apribojimas, tyčiojimas, jausmų nepaisymas. V. Ivanauskienė (2010) įvardija dažniausiai pastebimas emocinio smurto pasekmes: įtampa, nepasitikėjimas savimi, vengimas bendrauti, nesaugumo, bejėgiškumo, pasimetimo, apleistumo jausmai. Šiandien patyčios įgauna naujų formų, kurios yra labiau prieinamos paaugliams, būtent: grasinamų žinučių mobiliuoju telefonu arba elektroniniu paštu siuntimas ar žeminamų internetinių puslapių apie patyčių auką kūrimas ir platinimas (Povilaitis, Jasiulionienė, 2008). Mūsų atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad dažniausiai iš paauglių tyčiojama si pravadžiuojant, erzinant (37 proc.) ir apkalbinėjant (38 proc.). Tą patvirtino didžiausias apklaustųjų skaičius (3 lentelė).

3 lentelė. Mokykloje patiriamų patyčių būdai (% , N = 104)

Patyčių būdai	Tyčiojosi iš Tavęs	Tyčiojaisi Tu	Nesityčioju / Nesityčiojo
Mušdavo/au	3	15	82
Stumdydavo/au	10	25	65
Įspirdavo/au	5	21	74
Gadindavo/au daiktus	12	11	77
Atimdavo/au pinigus ir kitus daiktus	6	6	88
Ignoruo davo/au ar nebendraudavo/au	13	27	60
Apkalbinėdavo/au	38	43	19
Prasivardžiuodavo/au, erzino/au	37	42	21
Grasindavo/au	5	12	83
Apspjaudydavo/au	2	10	88
Rašydavo/au įžeidinėjančius ir nemalonius užrašus	6	10	84
Telefonu gaudavai / rašydavai įžeidžiančias žinutes	1	10	89
Elektroniniu paštu, internetiniais puslapiais skleidė/ei neigiamą informaciją	2	4	94
Pastovūs trumpi skambučiai telefonu („majakai“, „švyturėliai“)	5	10	85

Paaugliai iš kitų yra linkę tyčiotis tiek fiziniu, tiek emociniu smurtu: stumdomi, spardomi, ignoruoja ar nebendrauja bei prasivardžiuoja, erzina. Remiantis atsakymų į šį klausimą duomenimis, galima teigti, kad mokiniai labiau patiria verbalinio pobūdžio patyčias (apkalbinėdavo/au – 38 proc., prasivardžiuodavo/au, erzino/au – 37 proc.). Naujos formos nėra populiarios. Visuomenės organizacijos tyrimų analizėje (2010) taip pat nurodoma,

kad populiariausios visose mokyklose (30–37 proc.) yra verbalinės patyčios (prasivardžiuojimas ir apkalbos). Taip pat nemažai, beveik ketvirtadalis, moksleivių jaučiasi ignoruojami. Tuo tarpu fizinės patyčias (daiktų gadinimą, pinigų ar daiktų atiminėjimą, mušimą) patiria mažesnė dalis apklaustųjų. 4 paveiksle pateikti atsakymai į klausimą apie mokinių elgesį, pastebėjus patyčias.

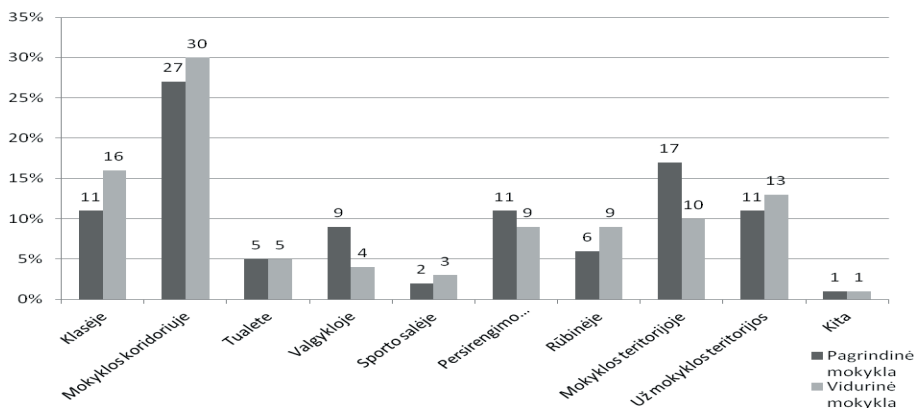

4 pav. Mokinių reakcija į patyčias mokykloje (N = 104)

Analizuojant atsakymus į klausimą, paaiškėjo (4 pav.), kad vidurinėje mokykloje daugiau mokinių (51 proc.) labiau linkę stebėti ir nesikišti, bet tyliai palaikyti patyčias patiriantį. Tuo tarpu pagrindinėje mokykloje tokių atvejų skaičius beveik du kartus (27 proc.) mažesnis,

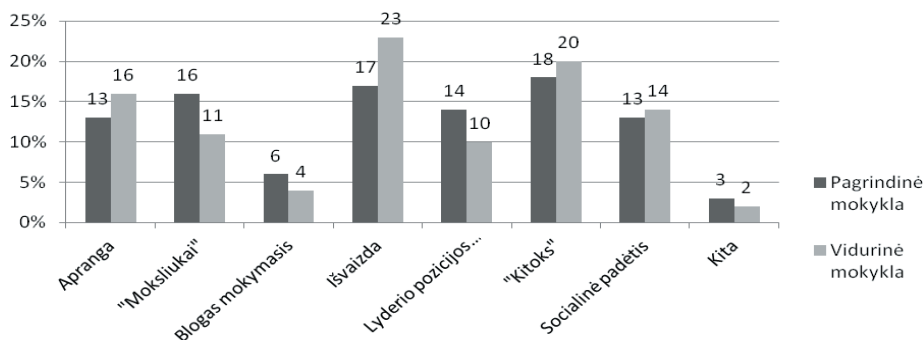
nors aktyviai bandančių apginti skriaudžiamuosius skaičius beveik tolygus abiejose ugdymo įstaigose (22 proc. pagrindinėje ir 21 proc. vidurinėje mokykloje).

Tyrimu buvo išaiškintos patyčių paplitimo vietos ugdymo įstaigos teritorijoje.

5 pav. Vietos, kuriose mokiniai dažniausiai patiria patyčias (N = 104)

Akivaizdu, kad dažniausiai mokiniai patyčias patiria mokyklos koridoriuose (tai pažymi net 57 proc. abiejų mokyklų mokinių). 27 proc. visų apklaustųjų iš abiejų mokyklų teigia, kad prieš juos smurtauojama klasėje, beje, šie smurto atvejai dažniau sutinkami vidurinėje mokykloje. Ketvirtadalis (24 proc. abiejų mokyklų mokinių) respondentų su smurtu susiduria už mokyklos teritorijos ribų. Lyginant apklausos rezultatus tarp *mokyklų* (5 pav.), pastebėti skirtumai nėra ryškūs: pagrindinėje mokykloje mokiniai dažniausiai patyčias patiria mokyklos koridoriuje (27 proc.), mokyklos teritorijoje (17 proc.); vidurinėje mokykloje, respondentų nuomone, dažniausios patyčių vietos yra mokyklos koridoriai (30 proc.), klasės (16 proc.), už mokyklos ribų (13 proc.). Pastebėtas faktas, jog mokyklų tualetuose, kur, atrodo, palankiausias sąlygos patyčioms,

6 pav. Priežastys, dėl kurių mokykloje tyčiojama (N = 104)

Išanalizavus mokinių atsakymus į klausimą apie priežastis, sukeliančias patyčias mokykloje, išaiškėjo, kad pagrindinėmis priežastimis abiejų mokyklų respondentai įvardijo išvaizdą, buvimą „kitokiu“ ir aprangą bei socialinę padėtį. Nedidelis skirtumas leidžia daryti prielaidą, kad visos priežastys bet kokiame mokyklinio gyvenimo kontekste yra svarbios, nes jos lemia patyčių mastą. Tiek pagrindinėje mokykloje, tiek ir vidurinėje mokiniai mano, kad patyčias labiausiai sąlygoja buvimas „kitokiam“ ir mokinių išvaizda. Vidurinės mokyklos respondentai pažymi, kad patyčių mastui įtakos turi apranga ir socialinė padėtis. Platesnis priežasčių spektras verčia susimąstyti, kad nereikėtų dėl savo nesėkmių kaltinti vien tik kitus, visas bėdas suversti išoriniam savo vaizdai. Tuo tarpu pagrindinės mokyklos mokinių atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad jų išskirtos priežastys (buvimas „moksliuku“ ir „kitokiu“) nulemtos savęs vertinimo veiksnių: tai aspiracijų (siekimų) ir realių laimėjimų galimybių, aplinkinių žmonių įvertinimas, savęs lyginimas su kitais, auklėjimas vaikystėje.

Išvados

1. Didžioji dalis mokinių mokyklose jaučiasi saugiai. Tą patvirtino daugiau nei pusė apklaustųjų.
2. Pusė tyrime dalyvavusių mokinių nėra patyrę patyčių, 1–2 kartus per mėnesį patyčias patiria beveik trečdalis apklaustųjų, likusieji rečiau jaučia, kad iš jų yra tyčiojama, o vienas respondentas nurodė, kad jis patyčias patiria nuolat. Vidurinės mokyklos mokiniai yra sulaukę daugiau patyčių 1–2 kartus per mėnesį,

nes ten nėra mokytojų kontrolės, patyčių atvejai abiejose mokyklose gana reti, juos tepažymėjo po 5 proc. mokinių.

Patyčių priežastys (6 pav.) labai įvairios. Dažniausiai jos priklauso nuo konteksto. Mokyklos lygmeniu patyčias skatina tokie veiksniai, kaip perdėtas dėmesys neigiamam vaikų elgesiui negu teigiamam, suaugusių priežiūros stoka, mokytojų tyčiojimasis, gėdinimas, grasinimai siekiant suvaldyti klasę; mokytojų nuostata, kad patyčios – tai nieko bloga (patyčių toleravimas); vyraujantys klaidingi įsitikinimai apie patyčias – ir tarp suaugusių, ir tarp vaikų; nesugebėjimas ugdyti bendradarbiavimo, bendros veiklos įgūdžių (Karmaza ir kt., 2007; Lukavičienė, Šilėnienė, 2011).

taip pat jie linkę daugiau tyčiotis iš kitų. Pagrindinėje mokykloje trečdalis besimokančių mokinių nurodo, kad iš jų niekada nesityčiojama ir jie patys nesityčioja iš kitų.

3. Abiejų mokyklų ugdytiniai mano, kad reikia pranešti suaugusiems apie patiriamas patyčias. Vidurinės mokyklos mokiniai šiek tiek labiau pasitiki suaugusiais.
4. Vidurinėje mokykloje daugiau mokinių linkę stebėti ir nesikišti, bet tyliai palaikyti patyčias patiriantį. Pagrindinėje mokykloje tokių atvejų skaičius beveik du kartus mažesnis, nors aktyviai bandančių apginti skriaudžiamuosius skaičius beveik tolygus abiejose ugdymo įstaigose.
5. Dažniausios patyčių vietos ugdymo įstaigose yra koridoriai, klasės, mokyklos teritorija ar teritorija už jos ribų. Pagrindinės priežastys, sukeliančios patyčias mokykloje, – išvaizda, buvimas „kitokiu“ ir apranga.

Literatūra

1. Beresnevičienė D., 2003, *Jauno suaugusiojo psichologija*. Vilnius: VPU.
2. Girdvainis G., 2010, Patyčių paplitimas tarp Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų mokinių. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. P. 18–29. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
3. Girdvainis G., 2011, Patyčių raiška Akmenės rajono bendrojo lavinimo mokyklose (lyties ir gyvenamosios vietos aspektu). *Socialinis ugdymas*. Nr. 6. P. 223–238. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
4. Gučas A., 1990, *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
5. Hallahan D. P., Kauffman J. M., 2003, *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma litera.

6. Ivanauskienė V., 2010, Paauglių požiūris į fizinį ir emocinį smurtą tarp bendraamžių. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. P. 30–36. Šiauliai: ŠU leidykla.
7. Juodaitytė A., Baniulienė A., 2010, Mokytojų, dalyvaujančių Olweus patyčių prevencijos programoje, kompetencijų raiška. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. P. 171–178. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
8. Juodeikaitė A., 2010, Smurto ir patyčių prevencija: tarp veiklos ir išmokto bėgėškumo. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. P. 159–170. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
9. Kaffemanas R., 2000, Vaikų agresyvaus elgesio priežasčių psichologinė analizė. Specialusis ir socialinis ugdymas (tarptautinis aspektas). *Mokslinės konferencijos medžiaga*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
10. Karmaza E., Grigutytė N., Karmazė Gaudė E., 2007, *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba*. Vilnius: Sapnų sala.
11. Kurienė A., Budzynska A. ir kt., 2010, *Vaikas – smurto aukas: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai*. Vilnius: Paramos vaikams centras.
12. LR švietimo ministerija, 2009, Patyčios Lietuvos mokyklose: Problemos ir jų sprendimo būdai. Švietimo problemos analizė. Nr.11 (39). P. 1–8. [Žiūrėta 2012-04-28] <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/sv_prob11_Patycios_mokykloje.pdf>.
13. Lukavičienė V., Šilėnienė B., 2011, Smurtas ir patyčios tarp mokinių miesto ir kaimo kontekstas. *Socialinis ugdymas*. Nr. 6. P. 239–250. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
14. Lukavičienė V., Šilėnienė B., 2010, Studentų refleksijos apie smurtą ir patyčias mokykloje. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. P. 49–60. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
15. Navaitis G., 1998, *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius: Krona.
16. Povilaitis R., Jasiulionienė J. S., 2008a, *Mokykla gali įveikti patyčias*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
17. Povilaitis R., Jasiulionienė J. S., 2008b, *Moku bendrauti be patyčių*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
18. Račkauskas D., Šilėnienė B., 2010, Pedagogų prevencinė veikla mažinant mokinių tarpusavio patyčias ir smurtą bendrojo lavinimo mokyklose. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
19. Robichaud M. G. R., 2007, *Vaikas kenčia pažėminimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.
20. Šukytė D., 2010, Socialinis ir emocinis ugdymas patyčių prevencijoje. *Socialinis ugdymas*. Nr. 5. P. 245–255. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
21. Targamadžė V., Valeckienė D., 2007, Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. [Žiūrėta 2012-04-02]. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/19/159-171.pdf>.
22. Williams S. P., 2008, Patyčių suvokimas įvairiose aplinkose. Pasiūlymas, kaip suvokti vidines ir išorines įtakos patyčioms ir kaip su jomis dirbti. Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokykloje. [Žiūrėta 2012–03-28]. <http://iamnotscared.pixel-online.org/data/database/publications/86_4Modern%C5%ABspo%C5%BEi%C5%ABriai%C4%AFpaty%C4%8Di%C5%B3%ir%smurto%prevencij%C4%85mokyklose.pdf>.
23. Žukauskienė R., 2007, *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

SPREAD AND EXPRESSION OF BULLYING IN YEARS OF ADOLESCENCE

Jurgita Sereikienė, Birutė Šilėnienė

Summary

The article deals with a problem rather relevant to modern society and school: bullying among pupils in final grades. Pupils encounter violence rather often and one of the dominant forms of it is bullying. Bullying has been recently widely discussed and written about at different levels. According to research results, bullying is very common among pupils in Lithuania. Lithuanian pupils bully each other more often than in many other European countries. Pupils in their adolescence are bullied mainly by other pupils, though in some cases they are bullied by teachers as well. Such behaviour harms psychological climate at school, pupils and their well-being, and parent-teacher relations. The results of the research reveal the most common forms and reasons of bullying and places where it is widespread. They also show adolescents' attitudes towards bullying, its participants and victims. The research revealed that bullying is widespread both in compulsory and secondary schools. Pupils suffer from bullies, but they also tend to bully their peers. Pupils are not always able to solve problems by themselves, so they think that cases of bullying should be reported to trustworthy adults involved in the process of education.

Keywords: bullying, bullying victim, bully.

PATYČIŲ PAPLITIMAS IR RAIŠKA PAAUGLYSTĖJE

Jurgita Sereikienė, Birutė Šilėnienė

Santrauka

Straipsnyje analizuojama aktuali šiandieninės visuomenės ir mokyklos problema – vyresniųjų klasių mokinių tarpusavio patyčios. Mokiniai neretai susiduria su smurtu, o dažniausiai su viena pagrindinių smurto formų – patyčiomis. Pastaruoju metu apie patiriamas patyčias daug kalbama ir rašoma įvairiais lygmenimis. Patyčios Lietuvoje, remiantis tyrimų rezultatais, yra labai dažnos tarp mokinių. Jie tyčiojasi vienas iš kito dažniau nei daugelyje kitų Europos šalių. Dažniausiai mokiniai patyčias patiria paauglystėje iš savo bendraamžių, kai kuriais atvejais – ir iš mokytojų. Toks elgesys kenkia psichologiniam mokyklos klimatui,

patiems mokiniams, jų savijautai, mokytojų ir tėvų tarpusavio santykiams. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidžia dažniausiai pasitaikančias patyčių formas ir patyčių paplitimo vietas bei priežastis, paauglių požiūrį į patyčias, jų dalyvius ir aukas. Tyrimas išryškino, jog patyčios paplitę tiek pagrindinėse, tiek vidurinėse mokyklose. Mokiniai patiria patyčias, tačiau ir patys yra linę tyčiotis iš kitų. Jie ne visada geba patys išspręsti problemas, todėl mano, kad apie patyčių atvejus reikia pranešti suaugusiems ugdymo proceso dalyviams, kuriais galima pasitikėti.

Prasminiai žodžiai: patyčios, patyčių auka, skriaudėjas.

Įteikta 2013-04-17